

СЛАВУТИЦЬКИЙ ОБЕРІГ

Євген Алімов

●

НОТАТКИ КРАЄЗНАВЦЯ

Населені пункти, що одержали свої назви від власників рудень

Лівобережжя Дніпра Чернігівщини було багате на болотну руду. У XVII—XVIII століттях в руднях виплавляли метал і багато сіл одержали свої назви на честь їх власників.

Так, с. Шкуранка раніше, до 1921 р., називалось Рассудовська Рудня (володів польський магнат Олександр Рассудов), потім перейменовали в честь орендаря Шкури.

х. Грабівка (біля с. Мекшунівка) — власник Граб,

с. Пролетарська Рудня (до 1922 р. Посудевська Рудня) — власник польський магнат Посудевський.

с. Грибова Рудня — власник Гриб.

с. Редьківка (в даний час виселена в с. Кошівку Чернігівського району і перейменована в Нову Редьківку). Власник рудні Радко Гапонович.

Запитували:

— Чия рудня?

— Радковська.

Так і село почали називати, потім простіше — Радковка і, нарешті, Редьківка.

Назви населених пунктів і полустанків, що виникли від назв урочищ: с. Хропате (воно ж Воротець) — урочище Воротець.

с. Глядин — ур. Глядин.

с. Клонов — ур. Клонов.

с. Смоліговка — ур. Смоліговка.

с. Гірманка — ур. Гірманка.

с. Борки — ур. Борки.

с. Кухарі (в купчій крепості згадується, що Яків Дробич передає Любецькому монастирю землі, що знаходяться в ур. Кукари).

с. Ревун Круг — ур. Ревун Круг.

с. Рудка — яри і потоки в них місцеві жителі називали «рудками».

Полустанок Демейка (Південно-Західної залізниці) — ур. Демейка.

Полустанок Нерафа (зараз станція Славутич Південно-Західної залізниці) — жителі с. Неданчичів Дідовець Ганна Іванівна, 1905 року народження, Кривопиша Савелій Іванович, 1915 року народження,

стверджують, що не було ніяких будівель до того часу, коли з'явилась залізниця Чернігів — Овруч, жителі навколишніх сіл ходили жати жито в ур. Нерафу.

Назви населених пунктів, що походять від прізвищ власників або перших жителів:

с. Семаки — Кондрат Семак.

с. Шумани — пан Федір Лопата, зять Шуманів.

с. Красковське — в 1656 році володіла Секлета Красковська.

с. Даничі — Федір Данич, вона ж Гонтка,

х. Пушкін, — козака Пушки,

с. Брехуни (зараз Березовка) — козака Брехуна,

с. Скугари — на честь поміщиці Ганни Андріївни Скугарівни,

с. Мекшунівка — жителя Мекшуна,

с. Рассудов — польський магнат Рассудов,

с. Тамаровка — Василь Іванович Тамара, який купив землі біля с. Високінь,

с. Хропате (воно ж Воротець) — житель Хропатий.

с. Неданчичі — у 1793 році Неданчичі-Кривопиші Ларіон, Григорій, Микита та племінники з синами Василем та Гнатом, з їх синами, знаходились в козакому званні і просили про підтвердження дворянського походження.

У польських документах є такі записи: «Предок їх шляхетно уродженого Василя Неданчача-Кривопиша житель Любецького замку має привілеї на ґрунти згадуваних в 1571 р., 1581 р., 1616 р ».

с. Долгуни — житель Васко Довгун.

с. Кисле — любецький боярин Кислий,

с. Пищики — житель Пищик.

с. Левковичі, полустанок Левковичі. Приблизно 1800 р. біля с. Козел (зараз смт Михайло-Коцюбинське) був хутір, в якому жив селянин Левкович.

с. Маньки — Кирило та Іван Манки.

с. Товстоліс — належало Івану Олександровичу Товстолісу.

с. Левоньки — належало Якову Левону.

с. Тулія — козак Тимофій, Тулея, власник землі під Шуманами,

с. Мокрі Велички — на річці Лисиця, Лизогуби купили землі разом з селом в XVII ст. у Процька Івана Величка.

с. Тараса Шевченка (раніше називалось Тарасевича Велички) — любецький пан Лукаш Тарасевич купив ґрунт в тракті любецькому с. Внучки. 1877 р. була записана легенда: «Коли не було поселення, то один чоловік взяв внучку і переселився.

— Куди йдеш?

— До внучки».

Є інша думка, село згадується в XVII ст., як Унучки, якщо так, то назва пов'язана із шляхтичем Любецького замку Савою Унучкою (Внучкою).

с. Козел (зараз смт Михайло-Коцюбинське).

х. Козел (біля с. Губичі) цілком імовірно зв'язано з прізвищем Козел. У документах зустрічається прізвище польського шляхтича Козел.

Виробництво заліза

Як уже згадувалось, наш поліський край, особливо Придніпров'я, (Чернігівський, Ріпкинський р-ни) в XVII столітті був багатий болотною рудою. Навколо теперішнього м. Славутича знаходились рудники у селах Неданчичі, Губичі, Редьківка, Грабівка, Лісковка, Гуньковка

Рудники будувалися на берегах річок. Платиною перегороджували потік, а водяний двигун приводив у рух ковальський молот і міхи для подачі повітря у піч.

Рудник в с. Неданчичах будувався у 1664 р. чернігівськими міщанами. Чернігівський полковник дав дозвіл на те, щоб населення шести полкових сіл (Неданчичі, Губичі, Ювчи, Галки, Порки) брало участь у будівництві рудника (села Йолча, Галки, Порки зараз належать до Брагинського р-ну Гомельської області Білорусі). Ремонт після повінсей, зливних дощів повинні були робити селяни Неданчичів.

Залізо із болотної руди виплавляли у чотирикутній відкритій невисокій печі, яка називалася димаркою. Підготовлену масу разом з негашеним вапном засипали шарами по чергово з деревним вугіллям. Робили це звичайними лопатами і спеціальними корзинами. Повітря поступало у димарку від шкіряного міха. Руда плавилась 8—12 годин. Рідкі шлаки (жужель) випускались через отвір, що знаходився внизу печі. По закінченні варки крицю витягували спеціальними крюками через боковий отвір. Шматки по 6—8 пудів одбивали дерев'яними молотками, потім захвачували великими кліщами і, розігрівши, віджимали великим молотом для усунення жужелю і ущільнення маси.

Після цього крицю ділили на три частини для наступної її обробки.

На рудні працювали люди за такими спеціальностями:

1. Рудник — керівник підприємства.
2. Димар — плавильник.
3. Помічник димаря (кошетар) — підносив і заносив у піч вугілля і руду.
4. Коваль — витягав і віджимав крицю та надавав їй форми предметів господарських знарядь праці.
5. Рудокопники — довгими штирями знаходили руду, викопували її та складали у купу (ворох) для провітрювання.
6. Курачі — випалювали деревне вугілля та доставляли руду.
7. Рубачі — рубали ліс.

Гетьман Іван Мазепа в Універсалі від 26 березня 1701 року писав: «...Неданчицька рудня кожного року повинна постачати 12 возів доброго гнучкого заліза. Звільняється від податків на 1 рік, в зв'язку з ремонтом та реставрацією рудні».

XVIII ст. із Росії стали привозити якісніше і дешевше залізо. Не витримавши конкуренції, рудні прийшли в занепад і припинили виробництво заліза.

Навчання в селах

Освіта наприкінці XIX століття і в першій половині XX ст. перебувала на низькому рівні, особливо в сільській місцевості з ряду об'єктивних причин.

Земство будувало школи, квартири для вчителів. Але через бідність селян, які не могли одягнути своїх дітей в теплий одяг та взуття, господарство, яке вимагало робочих рук, було неможливо своєчасно розпочати навчальний рік і виконати програму.

Про це свідчать документи. У с. Пльохові Чернігівського уїзду Чернігівської губернії 1886 р. відкрита земська школа. «Та там не вчать, а мучаться. Раніше взимку до 30 зберуться, а тепер нікого — баба вчить. Не в змозі дітей взути взимку, куди голого пустиш, а приведи — застудиться, та й соромитись не хочеться».

У більшості сільських населених пунктів нараховувалось по 1—3 грамотних жителів, а в деяких освічених взагалі не було. Наприклад, на х. Неданчицька Гута у 1904 р. при оформленні документа на продаж хлібного магазину за 10-х селян розписався один — якийсь Міняйло.

Яким же було навчання в 20-х роках ХХ століття.

До школи ходили в основному хлопчики. А дівчат матері вчили прясти, ткати, вишивати, готувати придане — вдома. Якщо й відвідували деякі з них школу, то навчання закінчувалось після І групи.

Навчальний рік починався із закінченням осінніх сільськогосподарських робіт і завершувався з початком нового польового сезону.

Хочу навести ряд статистичних даних с. Радуля. Навчальний рік розпочався 15 грудня 1923 р. Навчання ведеться російською мовою.

Групи	Хлопчики	Дівчата
1	45	6
2	20	—
3	10	1
Всього	75	7

Учили дітей 2 учителі. Бібліотеки, майстерні, шкільної земельної ділянки не було.

До радульської школи повинні були ходити діти і з с. Лопатні, де нараховувалось 20 дворів, проте ніхто не ходив.

Глухівська школа Редьківської волості.

Навчання українською мовою.

Села	Кількість дворів	Кількість учнів	
		Хлопчики	Дівчатка
Гуньківка	100	5	—
Лісковка	50	12	1
Шкуранка	40	4	1
Греківка	15	7	3
Всього	205	28	5

Губицька школа Редьківської волості

Навчання російсько-українською мовою

Початок навчального року 24.10.1923 р.

	Кількість дворів	Відстань (у верстах)	Кількість учнів	
			Хлопчики	Дівчатка
Губичі	130	—	32	4
Козли	50	2	6	—
Н. Рудня	148	3	9	—
Всього	328		47	4

У с. Неданчичах земська школа була побудована у 1909 р. В 1923 р. в І групу було прийнято 24 хлопчики і 8 дівчаток. Відмовлено 8 хлопчикам через нестачу навчальних місць. Навчальний рік почався 20.10.1923 р.

Медогляд не проводився. Майстерні, бібліотеки, шкільного городу не було.

У роки першої п'ятирічки навчання дітей дещо покращилось. На 17 травня 1929 р. навчалось 163 учні, з них 56 дівчаток. Відмічається грубе ставлення до учнів деяких учителів.

Дідовець Ганна Іванівна, 1905 року народження, пригадує: «За дитячі витівки вчителька Руденко Л. ставила на коліна, попередньо посипаючи горох чи гречку. Бували випадки, що примушувала класти зап'ястя рук на парту долонями доверху і біла дерев'яною лінійкою по долонях».

